

„griffes-indás” emlékanyagot és az önálló régészeti csoport képező keszthelyi „szigetkultúrát”. Bizonyossá vált, hogy a mintegy 30 km-es körzetben fellépő keszthelyi kultúra a romanizált lakosság germán elemekkel feltöltődött népességéhez kötődik, amely függetlenségét bizonyos fokig az avar megszállás alatt is megtartotta, és feltehetőleg zömében keresztény volt.

A felszabadulás előtt pénz alig volt az ásatásokhoz, az újjáépítéstől kezdve a leletmentés lépett előtérbe (Üllő, Tatárszentgyörgy), s mire a pénzügyi lehetőségek megteremtődtek, családilag volt akadályoztatva nagy volumenű ásatásokban való részvételben. Így a régebben feltárt avar emlékanyag feldolgozását vállalta, kihasználva minden abban rejlő dokumentációs lehetőséget, amelyet filológiai pontossággal és kritikával kezel. Kiragadva számos publikációjából néhányat (Csengőd, Bozitapuszta, Alsógellér, Törökbalint, Csóka), egyaránt az jellemző, hogy kisebb téma új megközelítésével vitte előre az avar korról való ismereteinket a viselet, az etnika és az időmeghatározás területén. A temetők feldolgozásának csúcsát a 718 síros alattányi avar temető monográfiája jelzi, amely kandidátusi disszertációja volt, s az Arch.Hung. sorozat XL. köteteként került a szakmai közönség elé. Sokrétű temetőelemzését a nagyon széles körű kitekintés, a társadalmi vonatkozásokat mind a külföldi, mind a hazai kutatók nagyra értékelték. Az avar történeti kérdések felé való orientálódását az 1955-ben megjelent Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars (Acta ArchHung 1955, 163–192), indította el, amelyben jellegzetes tárgytípusok (hosszúfülű kengyel, kopják, rojtmintás veretek stb.) mikroelemzésével a kora avar foglalás irányát és etnikai összefüggését kereste. Legutóbb az avarok társadalmi és gazdaságtörténeti kérdéseiről jelent meg tanulmánya a Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte 2 kötetében (Stuttgart 1980). Francia, olasz, cseh-szlovák, német, angol, orosz, svéd recenzciók jelzik azt az érdeklődést, amely a korszak etnikai problémáiban való állásfoglalását kíséri. A pozitív vélemények igazolják, hogy a téma megközelítését jól oldotta meg. Avarok kutatásai során érlelődött meg benne az a felismerés, hogy a régebbi ásatásokból származó több tízezer sír anyagának feldolgozását és a kutatás rendelkezésére bocsátását nem lehet tovább halogatni, mert enélkül a 250 éves avar uralmat szintézisben megoldani nem lehet. Mint a korszak tárgyi anyagának legjobb

ismerője, megbízást kapott az avar korpusz sorozat szerkesztésére, amelynek szerkezeti felépítésére, módszerére az I. kötetben megjelent szobi, dévaványai és tiszaderzsi temetők adnak példát (Avar Finds in the Hungarian National Museum, Vol. 1.). A sorozat harmadik kötete van nyomdában, két kötet áll közel a befejezéshez, amely bizonyítja rátermettségét, elkötelezettségét még annak az árán is, hogy saját témáinak befejezése háttérbe szorult. Sokat foglalkozik a kötetek fiatal munkatársaival, segíti őket a tárgyak lényeglátó leírásával és átadja számukra kitűnő technikai ismereteit.

A szakemberképzésben az ELTE-n és az Iparművészeti Főiskolán mint megbízott előadó évekig vett részt.

Tudományos munkásságában fontos helyet foglal el előadói tevékenysége, amelyet konferenciákon, előadói körutakon tartott. A magyarországi népvándorláskori anyag a nyugati és északi országok érdeklődési előtérben állott, s így jól felkészült előadásaival segítette a szakmai kapcsolatok kiépítését. Ezt tükrözi, hogy több külföldi régészeti intézet levelező tagjává választotta.

A gazdag életműhöz méltán társul a közművelődésben kifejtett sokrétű munkássága, szóban, írásban, rendezésben. Az ismeretterjesztés leghatásosabb formájának az írást tartja, amely szorosan kapcsolódik a tárgyi anyaghoz, segíti a nevelőket a bővebb élményt keltő ismeret átadásában vagy az önművelésben. Gyakorlott kiállításrendező, aki térben tudja ellátni a még tématerveben, forgatókönyvben szereplő kiállítást. E tevékenységének csendes a Magyar Nemzeti Múzeum 1976-ban megnyitott „Magyar föld népeinek története a honfoglalás koráig” c. állandó kiállítása, amelynek nemes ízlésű ihletője, és a jó együttműködést biztosítani tudó fáradhatatlan összefogója. Ötletgazdagsággal, a mondanivaló vizuális megjelenítésével sokat tett, hogy a kiállításokba kihelyezett tárgyak történelemmé álljanak össze a látogatókban.

Hetvenedik születése napján szívből köszöntjük Dr. Kovrig Ilonát a népvándorláskor kiemelkedő kutatóját, az Archaeologiai Értesítő szerkesztőségi tagját, a segítőkész, az anyagra, mások eredményeire sohasem féltékeny kollégát. Kívánjuk, hogy egészségesen folytassa munkáját, s legyen ereje a benne felhalmozódott tudás további megosztására és folyamatban levő tanulmányainak közrebocsátására.

Korok József

PROVINCIÁLIS RÉGÉSZETÜNK ÁLLÁSÁRÓL

Kovács Tibor összegezésével¹ azért is egyetérték, mert nem külső körülményekben keresi az előrejutás lehetőségeit, hanem saját magunkban. Valóban rossz beidegződéssé vált, hogy a kutatás minden hiányáért és lemaradásáért a szervezeti és anyagi helyzetet okoljuk. Ha egy tudomány állását csak a korlátok szempontjából tudjuk átgondolni, akkor a diagnózist rábízhatjuk a szcientometriára, a feladatok kidolgozását pedig a futrológiára alapozott technokrata szervezélméletre. Nem hiszem, hogy problémáinkat e sivár paratudományok fogják megoldani. Saját munkánk átszervezéséről kell beszélünk, de hiba lenne annyi terv és program után egy újabbnak a kialakításáról vitatkozni. Az ilyenek azért is pusztába kiáltó szavak maradnak régészetünkben, mert – valljuk be – mindannyian szívesen előállnánk egy másik diagnózissal és egy másik programmal, és körvonalazni tudnánk azokat a szervezeti és anyagi feltételeket is, amelyek nélkül elgondolásunk nem valósulhat meg. Félek kimondani, hogy intézményi és tudományterületi

kutatási terveink jórészt egyszerű hiteligénylésekből állnak; a tetszetős tervek a felettesek szervező beavatkozását és hitelkeretét célozzák meg, míg az eredményekre abban a biztos tudatban lehet hivatkozni, hogy a szükségképp laikus felettes a tervet a végzett munkával nem fogja összehasonlítani. A csak tanácsadási joggal rendelkező szak fórumoktól az ilyenfajta tervezésnek és jelentésnek nem kell tartania, mert számíthat a szakmai szolidaritásra, amely a tervet a kéréssel azonosítja és az eredményt azért is örömmel honorálja, mert hatósági kötelmek hiányában nem az elmaradt tervpontokhoz kell mérnie őket. Kifelé és felfelé az a lekerekített, színtelen és szagtalan „értékelés” fogalmazódik meg, amely szükségszerűen következik a nézetkülönbségekből, a hiányok mértékéül pedig kéznél vannak a szervezeti és pénzügyi nehézségek. Jellemző, hogy azok az eredmények, amelyeket provinciális régészeti kutatásunk felmutathat, jórészt tervektől és programoktól függetlenül, vagy mellékes tervpontokként vállalt egyéni munkák, míg a nagy nyomtatékkal szereplő témák sokszor évtizedeken át tervpontok maradnak, és ha befejeződnek, akkor sem biztos, hogy a szakirodalomban eredményként fognak jelentkezni. Mintha nem lenne összefüggés egyfelől a költségigény és a tervezés, másfelől a tudományos jelentőség és az eredményesség között. Rosszabb körülmények között dolgozó, de saját munkáját kon-

¹ Régészetünk néhány időszerű kérdéséről. ArchÉrt 107 (1980) 116–. Mondanivalóm más korok régészeti kutatására feltehetően nem érvényes, ahol bizonyára jóval kisebb horderejű az a probléma, amely fejtegetéseim indítéka volt.

centráltni tudó kutató többet, hasznosabbat és fontosabbat produkálhat, míg egy jól felszerelt intézmény vagy egy nyomasztóan nagy ásatási hitelkeret sem szavatolja a dekoncentrált munka eredményességét. A tervezés nem azonos a tervszerűséggel, a pénzösszeg nagysága nem egyenesen arányos a produktívval, ha a kutató önmagát nem tudja megszervezni. Dolgozni csak személyesen lehet; erről a személyes munkáról fejtem ki – nyilvánvalóan személyes – véleményemet.

*

Ha az ásatásokkal kezdem, azt nem azért teszem, mintha osztanám azt az általános felfogást, amely szerint a régész igazi, egyetlen és nélkülözhetetlen tevékenysége az ásatás; ha nem jut ásatáshoz, nincs mivel foglalkoznia. Ellenkezőleg: a hiányosságok egyik okát két szempontból is ebben a téves felfogásban kell keresnünk. Először azért, mert az ásatás nem öncél, amely magában hordja indokát és jogosultságát. A kutató munkatervét ne a leletek esetlegessége szabja meg, hanem fordítva: a munkatervből következzen az ásatás tárgya. Hogy ebből a tervszerű ásatások szigorúbb szelekciójának kell következnie, arra a továbbiakban kitérek. Másrészt épp az öncélű ásatásból következnek a feldolgozás és közlés esetlegessége. Ha az ásatás öncél, elvárjuk tőle, hogy önmagát igazolja, és ha ezt látszólag nem teszi, akkor „eredménytelen”, tehát közöletlen marad.

Első kérdésünk tehát az, hogy azt ássuk-e, ami a legfontosabb lenne, amiről keveset vagy semmit sem tudunk, de amiről csak ásatással tudunk meg valamit. Úgy tűnik, hogy nem. Nagyon kevés pl. a jól ázott principátus kori temetőnk, ami dominátus kori temetőnk sok ezer közölt sírja mellett különösen érzékeny hiány. Hovatovább zsákutcába jutó viták ellenére sem ássunk azokon a helyeken, ahol eddigi ismereteink alapján a katonai megszállás legkorábbi pontjait kellene várnunk. Nincsen elképzelésünk a nem városias települések formáiról, lakóházairól és általában azokon a vidékeken a települési viszonyairól, ahol nem voltak villagazdaságok. De a villa sem több számunkra néhány régi feltárás hiányosan dokumentált lakóépületénél, amelyek mellől hiányoznak a villa egységét alkotó egyéb épületek és a villagazdaságokat megművelők telepei. Magas színvonalon művelt hadtörténetünk nélkülözi a táborok belsejének ismeretét és ugyanezért válik természetlenné a késői belső erődök művtárolól folyó vita is. A sort folytatni lehetne, de nem a végtelenségig. Tudományunkat elszegényítő tévedés ugyanis minden probléma tisztázását ásatásoktól várni. Aki így tesz, könnyen csalódik, a csalódás pedig szüli nemesak a sok félbemaradt, töredékes feltárást, hanem a közlés elmaradását is. Az ásatás helyének és tárgyának kiválasztását természetesen mindig elfogadhatóan indokolja az, hogy valmiről nem tudunk eleget. Semmiről sem tudunk eleget. De nyilvánvaló, hogy ha pl. választani kell egy leletgazdag 4. sz.-i és egy leletszegény 3. sz.-i temető feltárása között, akkor az utóbbit kell választanunk. Még nyilvánvalóbb, hogy a provinciális régészet legtöbb problémájának kutatása céljából nem lehet ásatást tervezni.

Sok ásatás megválasztásában döntő szava van a pénzügyi forrásokból következő laikus szempontoknak. Tervszerű ásatásaink egy részét műemléki, idegenforgalmi, sőt lokálpatrióta érdekek szabják meg, a régész pedig az elé a választás elé kerülhet, hogy vagy egy szak szempontból nem elsőrendű fontosságú (de talán mutató) ásatást végez, vagy semmilyen. Bár nem minden hatóság állítja e dilemma elé a régészt, maga a dilemma olyan mélyen gyökerezik, hogy tudatunkból ki is szorul. A támogatást nyújtó szervezet olyan érvekkel győzzük meg, amilyeneket ő vár tőlünk, holott a szak szempontokat a laikus fórum előtt épp nekünk kellene képviselnünk.

A mondottak nem vonatkoznak természetesen a mentőásatásokra. Mivel azonban nem lehet kutatásirányítási mérlegelés tárgya, hogy egy veszélybe került lelőhelyet pusztulni hagyunk-e, épp azért kellene a régész döntésétől függő ásatásokat szigorúbban mérlegelni. Ha

a mentőásatások sokszor erőnket meghaladó feladatot rónak ránk, akkor maradék erőnkel a kutatás valódi érdekei szerint kellene gazdálkodnunk.

Ásatásaink technikai színvonalára tagadhatatlanul sokat fejlődött és a tervezési hibák ellenére fontos, eredményes ásatásokkal büszkélkedhetünk. De ugyanakkora ráfordítással több olyan ásatásunk is lehetne, amelyek ténybeli állapot adhatnának eddig spekulatív úton megközelített problémáinkhoz.

A szakszerűen feltárt leletanyag nagy tömegével szemben áll közlésük és feldolgozásuk szegénylővel lemaradása. Ez a lemaradás nálunk nem az ásatómunka ugrásszerű növekedésével kezdődött. Csaknem évszázados rossz gyakorlattal kellene szakítanunk. Amióta Magyarországon római kori lelőhelyek ásatása folyik, a közlést vagy semmitmondóan rövid összegezek – gyakorlatilag pusztán említések –, vagy túlméretezett monográfiák formájában végzik. Magától értetődik, hogy utóbbiak az anyagnak csak elenyésző részét adhatják, miközben közöletlen marad nemcsak a beláthatatlanul nagy és sokféle töredékanyag, szondázás és leletmentés, hanem számos nagy kiterjedésű feltárási anyaga és megfigyelése is. Hogy mennyi minden ment és megy így veszendőbe, mindenki tapasztalhatja. Az elődök mulasztásának felelőtlenségét azonban érthetetlenül nem követi a jelen gyakorlatának megváltoztatása. Konkrét esetek könnyen összeállítható hosszú sorával nem akarom sem elődeink emlékét, sem a magunk érzékenységét megbántani. Elég lesz egy példával illusztrálni, mire gondolok. Ha az Aquincumi Múzeum alapítása óta minden óbudai leletmegfigyelést, kisebb és nagyobb ásatást közöltnek volna, akkor a legiótábor kutatását nem kellett volna szinte a semmiből újratekdeni. Óbuda rekonstrukciójának kezdetén ott tarthatunk volna, ahova Vindobona legiótáborának kutatása sokszorta nehezebb terepviszonyok, kevesebb helyszíni megfigyelés és egynél ritkán több felelős régész munkája nyomán már fél évszázaddal előbb eljutott.

Ennél az összehasonlításnál maradván mindenkinek feltűnhetett az a különbség, amely az osztrák és a magyar terepmunkák közlési módja között a monarchia korában fennállt. A MZK, JZK–JAK, az AEM és a RLiO koruk szempontjai és lehetőségei szerint kimerítő leletleírásokat adtak, a megfigyeléseket pontosan rögzítették. Ehhez képest a velük párhuzamos magyar orgánumok (az Arch. Közl. hamar megszokadt jó kezdete után) alig rosszabb nyomdai kivitel ellenére szegényesek. Folyóirataink és évkönyveink, sorozataink és egyedi kiadványaink azóta sem váltak olyan archívumokká, mint amilyenek az említett osztrák folyóiratok akkor voltak. A különbség ma újra érezhető; elég, ha az Arch. Ért. évi ásatási áttekintését összevetjük a PAR és a FŐ anyagával.

Az archivális célú és jellegű adat- és tényközlések népszerűtlenségének van egy újabb keletű oka is. Az ötvenes évek tudománypolitikája, amely magasszintű elvi állásfoglalásokat, mondhatni történetfilozófiai horderejű kérdéseket kért számon régészeti irodalmunkon, erősítette azt a régi gyakorlatot, hogy a közlés műfaja a tanulmány, ami pedig objektív vagy szubjektív okokból tanulmány formájában nem fogalmazódik meg, az nem érdemes a közlésre. Ma is előnyben részesülnek a tanulmányok – még akkor is, ha másodközlések – az eredeti és új anyag pusztán tényrögzítő közlésével szemben. Különösen sajnálatos ez múzeumi évkönyveinkben, amelyeknek első és legfontosabb feladata a saját terület és a saját gyűjtemény anyagának rendszeres, kimerítő közlése lenne.

Nem lehet magyarázat a közlés elmaradására az sem, hogy egy ásatás nincsen befejezve. A preliminary report nem új találmány, s vajon mit tudnánk pl. a Magdalensbergről, ha ásatóik minden közlést a feltárást befejezése utánra akartak volna hagyni? Erősen támadható mentség az is, hogy a régész nem jut hozzá a feldolgozáshoz; alig fejezte be egyik leletmentését, jön a másik, más problémákkal, másfajta anyaggal. Ha ugyanis az ásatáspublikálást a régészet elemi, archivális feladatának tartjuk, a folyton gyűlő anyagot csak akkor fogjuk

nyomasztónak érezni, ha nem tudunk a dokumentálás, a restaurálás és leltározás technikai problémáival megbirkózni. A helyzet ebben a tekintetben valóban nem rózsás, félek azonban, hogy munkánkhoz ezért a szűk keresztmetszetért a terepmunka rossz szervezése is hibáztatható. Ha már a leletmentéseket nem lehet, legalább a tervszerűbb, a saját döntéstől függő terepmunkát kellene az illetékes múzeum technikai kapacitásához és az ásató munkaidejéhez méretezni. Ez is azok közé a követelmények közé tartozik, amelyeket elsősorban önmagunkkal szemben kellene érvényre juttatni.

Az ásátás tervezéséből kimarad a közlés. Nemesak azért, mert az ásató a mondott okokból nem biztos abban, hogy ásátását „érdemes” lesz-e közölni, „kiad”-e egy tanulmányra valót, hanem azért is, mert a közlést egy folyóirat vagy az akadémiai könyvkiadás evidens feladatának tartja. Talán még utópia arra a külföldi gyakorlatra hivatkozni, amely az ásátások, sőt gyakran a nagyobb mentőásatások pénzügyi tervében kiemelt helyen szerepelteti nemesak a restaurálás, a dokumentálás és a leltározás, hanem a publikálás (nyomdai!) költségeit is. A mi gyakorlatunkban az ásátás költségkihatását csak a dokumentálásban mérjük fel, jobb esetben a restaurálás is, azon túl azonban még az ásató munkaidejének vonatkozásában sem. Különösen a nagy mentőásatások költségvetését kellene úgy alakítani, hogy abban a közvetlen mentőmunkán kívül minden további munkafázis szerepeljen, beleértve a mentőásatásra, majd a publikáció kidolgozására alkalmazott régészt és a publikáció költségeit is.

Felvethető a mondottakkal szemben, hogy ha minden terepmunka publikációját gyors szabályszerűséggel elkészítenék, akkor a megjelentetés kilátástalanná válna, mert szétfeszítené a folyóiratunk és az öt-tíz éves átfutással dolgozó kiadók kapacitását. Ez valóban így is lenne, ha kitartanánk az ásátásközlés hagyományos módja mellett. Ebben a hagyományos közlési módban pl. egy későrómai sírra átlag fél nyomtatott oldal számítható, ami egy közepes temetőnél már könyv, nagyobb temetőnél sorozat. Feltehetően azt is kiszámíthatnánk, hogy egy teljes cserépanyaggal közölt ásátás egy négyzetméterére mennyi könyvoldal esik. Nemesak a mi, hanem bármely más ország nyomdai kapacitását is meghaladná, ha az ásátásközlés hagyományos módja mellett maradunk. Két irányban kell új utakat keresnünk. Az egyik út még járhatlan, de sürgető szükség rálépünk: keresni kell azokat a módokat, amelyekben a teljes anyag rendszerezve, összefüggéseiben, a további vizsgálathoz nyitottan, de röviden és áttekinthetően van közölve. Néhány kísérlet már a hazai irodalomban is található. A másik út régóta ismert és bevált. Egy ásátást vagy a pusztá tényközlés igényével közlünk, ami a rövidség bizonyos fokát eleve szavatolja, vagy specialisták bevonásával, akik tömören és megbízhatóan nyújtják azt, amit az anyaghoz ilyen fokon nem értő esetleg tanulmány formájában tud csak kidolgozni. Ugyanez érvényes a nálunk szemlételemest kihalófélben levő műfajokra, a múzeumi katalógusokra és corpusokra is. Egy bármily sikertől tanulmányban közölt egyetlen tárgy s ilyen tanulmányok sorozata nem pótolja azokat a katalógusokat, amelyek egy jól körülhatárolt anyagcsoportot kimerítően, de alig egy-két tanulmány terjedelmében tartalmaznak.

Csodálatos, hogy míg a provinciális régészet jelentősebb külföldi ásátásait specialisták csoportja közli, addig mi elvárjuk az ásátótól, hogy minden leletét egy-maga értékelje, és talán még kárörömmel vegyes megelégedés is töltött minket amiatt, hogy erre mindannyian egyformán alkalmatlanok vagyunk. Éközben pedig nem gondolunk arra, hogy elismerten nagyszámú provinciális régész kutatógárdánk a nemzetközi nyilvánosság előtt állítja ki magáról a bizonyítványt vagy azért, mert híres leletek évtizedekig közöletlenek, vagy pedig azért, mert egy ásátást egyetlen szerzőnek kell feldolgoznia sok részterület kompetens szakemberének hiányában.

Egy 1962-ben sokszorosított vitairatom nyomán bizonyára azzal vagyól valószínű, hogy el akarom venni — vetetni — az ásátók keserves munkával szerzett tulajdonát, anarchiát idézek elő a feldolgozásban, sőt,

a specialisták között felaprózott anyag, összefüggéseiből kiragadva, visszavezet a pusztá tipológiához. Az ügy érdekében s nem magam melegségére kell leszögezni, hogy az ásátó közlési joga inkább és elsősorban kötelesség. Közölni minden terepmunkán szerzett megfigyelést azért kell, mert a legtokéletebb dokumentáció sem pótolja az ásátó autopsziáját. Sőt: azt sem, amit az idő, további ásátások a régész emlékezetében elhomályosítottak. Az ásátó akkor él igazán jogával, ha közli azt, amit az ásátás végén még tud, és amit egyedül ő tudhat. Felelős tehát azért, hogy a leletek összefüggésben maradjanak, felelős a leletársulásokért, a sztratigráfiáért és minden egyéb, csak általa ismert mozzanatért. Fontosabbak ezek annál, semhogy közlésüket a lelettárgyak sokféle csoportjával való bibelődés hátráltassa. A bevált gyakorlat szerint egy ásátás feldolgozásának szervezője, publikációjának szerkesztője az ásátó, aki értékeli az ásátás eredményeit, de nem értékeli és nem ír le minden darabot egymaga. Tervszerű munkáját csak gátolja, ha feladatának téves értelmezéséből következően nekigyűrközik olyan munkának, amelyet nála könnyebben és jobban elvégezhetnek mások. Legyen szabad itt egy távoli tudományágból vett találó megfogalmazást idéznem: „Szent-Györgyi kémikus diplomája alapján maga is nekiláthatott volna az új anyag szerkezetének felderítéséhez; de ennél okosabban tett, amikor megkérte azt, aki ehhez a munkához jobban értett . . . Éppen azért, mert én, mint minden szakember, büszke vagyok arra, amit én szakterületemből jól értek — s ez csak egy szűk terület lehet — éppen azért ismerem el annak szükségességét, hogy problémám egy más szakmához tartozó részének megoldásához egy másik szakemberhez forduljak.”²

Specialisták hiányában anyagközléseinkben túlteng a kézikönyvekből vett közismert dolgok ismétlése, az analógiák ötletszerű felsorakoztatása, a másodkézből vett meghatározások átvétele vagy különböző súlyú és értékű meghatározások fölösleges szembesítése. Új leletek közlése ezért késik vagy lesz gyakran semmitmondóan hosszú; sok lelet reménytelen közöletlensége mögött sem kereshetünk más okot, mint a definitív értékelésre való törekvés kudarcát.

Végzetes félreértés lenne, ha valaki a mondottakból azt a következtetést vonná le, hogy valamiféle arisztokratikus megkülönböztetésre gondolok ásátó és értékelő, „gyakorlati” és „elméleti”, vagy ha úgy tetszik: terepés szobarégész között. Abban a munkamegosztásban, amire gondolok, minden régész egy személyben ásátó és értékelő lehetne aszerint, hogy saját ásátását mint ásátást írja le, vagy egy más ásátás ráeső tárgycsoportját határozza meg. Provinciális régészetünk fő baja épp az, hogy ebben a folyamatban, de kompetens értékelésben óriási hiányok mutatkoznak. Egyes emlékcsoportok teljesen kimaradtak a kutatás érdeklődéséből, másoknak csak egyes szebb darabjaival foglalkoznak, és kevés az olyan emlékcsoport, amelynek minden darabját valaki felgyűjtené és lépést tartva az idevágó szakirodalommal egyrészt előbb vagy utóbb corpusban összesítené és elemzően értékelné, másrészt pedig az ásátáspublikációk keretében folyamatosan közölné.

Csak találmára összeállítva, s bizonyára hiányosan felsorolom azokat az emlékcsoportokat, amelyek legalább egy hazai specialistát igényelnek; a felsorolásban szerepelnek azok is, amelyek már megbízhatóan kézben vannak. Ezek említésével csak utalni szeretnék arra, hogy meggyőző példák már vannak. Kár, hogy az alábbi — ismétlem, hézagos — jegyzék mégis jórészt hiánylista.

Kerámia: területegységek házikeramiai produkciója; pecsételt („benyomott”) áru; barbotinos, „raetiai”, rajnai stb. áru; fémmázás, reliefdíszes kerámia. Amphorák. Dörzstálak. Sigillata, sigillata chiara. Terrakotta és egyéb agyagplasztika. — Fibulák és ruházati

² *Straub F. Brunó*, Magyar Tudomány 26 (1981) 726. Az idézett gondolatot továbbszöve: aki semmiben sem igazán szakember, könnyen úgy érezheti, hogy mindenben az, vagy annak kell lennie.

kellékek; ékszer. Katonai ruházat és felszerelés. Fegyver és páncél. Lószerszám, kocs. Lakberendezési, épületplasztikai és bútortervek. Műszerek, bronz eszközök. Bronz és ezüst edények. Olomplasztika. Ipari és mezőgazdasági (vas) eszközök. Úvegipar. Gyöngyök. Vésott kövek. Csontipar. Falfestészet. Mozaik. Síremlékek (stélék, sírkert- és síremlékrészek). Épületplasztika, oltárok, bázisok. Bútorfunkciójú kőfaragás. Epigráfia; folyamatos feliratközlés; graffitók; instrumenta. Éremkincesek *corpura*. Éremforgalom.

Az ingó emlékek nagyobb csoportjait bevált gyakorlat szerint többnyire — de korántsem következetesen — az anyag és technika szerinti csoportosításban kell először rendszerezni és vizsgálni. A funkció és más magasabb szempontok szerinti csoportosítás csak ez után következhet; ha ezt a néha lebecsült „típológiai” fázist átugorjuk, alig kerülhetők el az önkényes és elhamarkodott értelmezések. A közvetlen történeti, mint pl. a nálunk annyira kedvelt etnikai meghatározások pedig már kiindulásukban ellenőrizhetetlen elméletekhez és ebből következően céltalan vitákhoz vezetnek.

A funkció szerinti értelmezés és osztályozás természetesen elengedhetetlen további részfeladatok sorából áll. Az előbbihez hasonló másik jegyzékben fel lehetne sorolni azokat a területeket, amelyekben szintén szakértőkre van szükség, mert nélkülük az ötletek lépnek az elmélet, a vágyalom a bizonyítás helyébe. Szükség van pl. alaposan felkészült vallástörténészre, aki nem annyira a vallásfilozófiai ihletésű divatos kutatási irányok, hanem inkább az antik kultuszok hatalmas, jól feldolgozott emlékei felől közelíti meg emlékeinket (teljesen elhanyagolt terület pl. az ún. *small cult object*-ek nehezen definiálható köre). Szükség lenne az egyháztör-

ténet, a liturgia és a keresztény régészet művelőjére, a provinciális művészet klasszika archeológiában iskolázott kutatójára, olyan szakemberre, aki a római igazgatás-, társadalom- és gazdaságtörténet ismerete felől közelíti meg a Pannonia határain belül megoldhatatlan idevágó kérdéseket, ide értve az ipar és a mezőgazdaság történetét is stb.

Merev osztályozás pedantériává, módszertani fejtegetés konkrét példa nélkül üresjáratúvá válik. A gyakorlatban azonban bizonyára mindenki érzi, hogy mind a vitatott, mind a nem véletlenül megkerült és mellőzött kérdésekhez olyan feldolgozatlan leltőmegünk van, amelyből fontos felismerések várhatók. A viták mégis úgy folynak, hogy e forrásokról tudunk, de vagy nem tudjuk őket felhasználni, mert feldolgozatlanok és közöletlenek, vagy pedig töredékes és esetleges közöltségük miatt még félre is vezetnek bennünket. Ilyen módon állítás és bizonyítás között a határ egyre jobban elmosódik, miközben a bizonyításhoz szükséges feldolgozatlan tényanyag egyre szaporodik.

Visszatérve a bevezetőben mondottakhoz, a vázolt tennivalóhoz elsősorban a saját munkánkat kellene átszervezni.³ Rómer Flóris még joggal derék hazafiként üdvözölte azt a földesurat, aki a birtokán fekvő lelőhelyet béreseivel felásatta. A tömegkommunikáció publicitását élvező s ott néha hasonlóan értékelt munkánk mellett mintha elfeledkeznénk arról, hogy a régészet ma már nagyobb, összetettebb és szigorúbb követelményeket állít művelői elé. Az ásatástól ásatásig, lelettől leletig „tervezett” munka még kifogástalan ásatástechnikával sem juthat el odáig, hogy e követelményeknek megfeleljen.

Mócsy András

BESZÁMOLÓ

A KÖLNI LEPENSKI VIR KIÁLLÍTÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ KORANEOLITIKUS NEMZETKÖZI TANÁCSKOZÁSRÓL 1981-BEN

A kölni Römisch-Germanisches Museum 1981 februárjában kiállítást rendezett Vlasac és Lepenski Vir legjelentősebb mezolitikus és korai neolitikus leleteiből. A kiállításához kapcsolódva W. Meier-Arendt professzor nemzetközi tanácskozást rendezett, melynek címéül „A Lepenski Vir kultúra és a neolitikum kialakulásának problémái Délkelet- és Közép-Európában” támat választotta. A tanácskozás témaválasztása szerencsés volt, mert középpontjába a ma is ellentétes megítélésű Lepenski Vir-t állította. A résztvevők 10 ország (Anglia, Bulgária, Görögország, Hollandia, Jugoszlávia, Magyarország, NSZK, Olaszország, Románia, USA) neolitikutudományát képviselték, s bár az elhangzott 26 előadás elsősorban Délkelet- és Közép-Európa neolitizálódásával különböző szempontok szerint foglalkozott, néhány előadás csak másodlagosan kapcsolódott a kitűzött célhoz. A tanácskozás jellegét többféle megközelítés határozta meg, beleértve az interdiszciplináris kutatások eredményeit is. D. Srejić bevezető előadása adta meg az alaphangot, aki a Vaskaput s elsősorban Lepenski Vir-t és Vlasac-ot irreálisan még most is, mint önálló domesztikációs, neolitikus centrumot határozta meg. Az egy-egy nagyobb területi egység korai neolitikumát áttekintő beszámolók, a neolitizálódás, illetve ennek eredményeként létrejött állapot kisebb-nagyobb részletkérdéseit taglaló előadások,

egészen az egyszerű adatszolgáltatásig, túlnyomó részben kapcsolódtak Lepenski Vir problematikájához, s az európai neolitizálódás egészéhez. Az antropológiai előadások is ezt a kérdéskört fejtegették. A magyar résztvevők a tanácskozás célkitűzéseinek megfelelő beszámolókat tartottak. Makkay János a Kőrös-Starčevo kultúra egyik idoltípusában a férfi jellegű ismerte fel. Trogmayer Ottó a magyarországi korai neolitikus egység és a középső neolitikus széttagoltság közti különbség okait a helyi fejlődés és külső hatások között kialakult viszonyból vezette le. Kalicz Nándor Lepenski Vir-hez hasonlóan Magyarországon is valószínűnek tartja a fejlett helyi mezolitikum meglétét, amely csak népmozgásokkal is erősített külső hatásra volt képes a neolitikus vívmányok átvételére, a neolitizálódásra. A tanácskozás végül is sok vita után sem jutott egységes álláspontra Lepenski Vir megítélésében. Legtöbben voltak, akik — jogosan — önálló létrejöttét vitatták. Megoszlottak a vélemények Lepenski Vir kronológiai helyzetével kapcsolatban. Voltak, akik — kevesebb biztos alappal — egészen a korai neolitikum végére keltezték ezt a lelőhelyet. Főleg ebben a kérdésben továbbra is szélsőségesek az ellentétek, Lepenski Vir továbbra is a viták kereszt-tüzében marad. Több előadás vizsgálta a közép-európai vonaldíszes kerámia Duna-vidéki összefüggéseit.

³ Nem hallgathatók el egy akadályt, amely paradox módon épp az egyik felső tudománypolitikai fórumon jelentkezik, s elsősorban nem a régészet vonatkozásában. A hazai tudományos minősítés az elemző és kritikai anyaggyűjtést és forrásközlést nem jutalmazza fokozattal. Egy ötletekből összerótt eklektikus módszerű „elmélet” megérdemli a fokozatot, de egy tudományszak

teljes fegyverzetét bevető s a további kutatás számára nélkülözhetetlen kritikai forrásközlés nem. Reménykeltő, hogy ezen az elven épp a régészet ütött kis rést akkor, amikor nagyméretű ásatáspublikációk is fokozatra méltóak lettek. Ezt a rést természetesen nem a hagyományos és fent jellemzett ásatásközlések, hanem a kritikai corpusok érdekében tágítani lehetne.